

JAMIYATIMIZDA MOTIVATSIYANING O'RNI

*Sarsenbaev Asadbek Albertovich**Ajiniyoz nomidagi NDPI pedagogika fakulteti**Muzika yo'nalishi 1-kurs talabasi**Kazaxbaeva Mexriban Jamalatdinovna**Ajiniyoz nomidagi NDPI pedagogika fakulteti maktab**Menedjmenti yo'nalishii 1-kurs talabasi**E-mail: Kazaxbaevam@gmail.com*

Annotatsiya: Inson o'zida poyda bo'ladigan kush, ya'ni motivatsiyaning poyda bo'lishini anglab etishi va motivatsiyaning jamiyat rivojining ro'li haqida

Kalit so'zlar: Motivatsiya, motiv, Kauzalistik, harakat, psixik, psixologiya

Psixologiya voqelikning alohida bir sohasi bo'lgan psixik (yoki ruhiy) hayot sohasini o'rganadi. Har kimga ma'lum hodisalar — sezgilarimiz, idrok, tasavurlarimiz, fikr, his, intilishlarimiz va shunga o'xshashlar psixika hodisalari jumlasidandir. Shaxsning psixik yoki individual xususiyatlari deb ataladigan xususiyatlar: odamning temperamenti (m ijozi), xarakteri (fe'latvori), qobiliyat, ehtiyoj, mayl va havaslari ham psixika sohasiga kiradi. Psixik (ruhiy) hodisalarning butun majmuyi odatda psixika degan bir so'z bilan ataladi. Psixika o'zga alohida bir olam emas: u organik hayotning yuksak shakllaridan bo'lib, faqat hayvonlar bilan odamlarga xosdir. Hayvonlar bilan odam, o'simliklardan farq qilib, yolg'iz organik havotga ega bo'libgina qolmay, balki, shu bilan birga, psixik hayotga ham egadir. Lekin, ma'lumki hayvonlarning psixik hayoti odamning psixik hayotiga qaraganda soddaroqdir. Odam psixikasi hayvonlar psixikasidan sifat jihatidan farq qiladi. Odamda psixik hayotning yuksak shakli — ong bor. Odam ongli zotdir. Psixik hayot hodisalari juda xilma-xil, ammo bir-biri bilan o'zaro bog'langan bo'ladi. Psixologiyaning vazifasi ana shu bog'lanish va munosabatlarning qonuniyatlarini ochib berishdir. Psixik hodisalar va butun psixika rivojlanib kelgan va rivojlanmoqda. Shu sababli, psixologiya psixikaning taraqqiyot qonuniyatlarini ochib berishi kerak.

Motivatsiya — bu odamlar va boshqa hayvonlarning ma'lum bir vaqtda xatti-harakatni boshlashi, davom ettirishi yoki to'xtatishi sababi, motivatsion holatlar odatda agent ichida harakat qiluvchi, maqsadga yo'naltirilgan xatti-harakatlarga moyillikni yaratadigan kuchlar sifatida tushuniladi. Ko'pincha turli xil ruhiy holatlar bir-biri bilan raqobatlashadi va faqat eng kuchli holat xatti-harakatni belgilaydi. Bu shuni anglatadiki, biz biror narsani amalga oshirmasdan turib, biror narsa qilishga undashimiz mumkin. Motivatsiyani ta'minlovchi paradigmatic ruhiy holat — bu istak. Ammo boshqa turli holatlar, masalan, nima qilish kerakligi yoki niyatlari haqidagi

e'tiqodlar ham motivatsiyani ta'minlashi mumkin. Motivatsiya „motiv“ soʻzidan olingan boʻlib, u kishining ehtiyojlari, istaklari, istaklari yoki undovlarini bildiradi. Maqsadga erishish uchun shaxslarni harakatga undash jarayonidir. Ish maqsadlari kontekstida odamlarning xatti-harakatlarini kuchaytiradigan psixologik elementlar pulga boʻlgan xohishni oʻz ichiga olishi mumkin. Majoziy koʻrinishda motivatsiya eshak uchun „sabzi“ dir. Motivatsiyadan tashqari, eshakni koʻchirish usullari Ragʻbatlantirish, vaziyatni koʻrish va hayotni tashkil etish, kerakli his-tuygʻular va holatlarni uygʻotishdir. Motivatsiyaning etishmasligi odatda his-tuygʻular (sezgilar) bilan yashaydigan va tez-tez boshini (ongini) aylantirmaydiganlar tomonidan azoblanadi. Ular odatda tanaga ergashmasliklari muhim, ularning tanasi letargik boʻlib, egilib, yigʻilmaydi va kinestetik takliflarning salbiy oqimini yaratadi („hamma narsa sust, hech narsa qiziq emas“). Bunday xira koʻzlar va egilgan yelkalar fonida har qanday intellektual konstruktsiyalar, ongli ogʻzaki takliflar yoki aqlli kitoblarni oʻqish behuda ketadi: ongli munosabat ongsiz (tanaviy) munosabatlar kuchidan oldin buziladi. Nima qilish kerak? Oʻzingizga ayting: „Tanangizga gʻamxoʻrlik qiling“ va „Boshingizni aylantiring“. Keyin tanani toʻgʻrilab, elkalarini toʻgʻrilab, koʻzlarni toʻplang — va boshning nazorati ostida biznesga tushing. Hammasi ishlaydi! Mehnat sharoitlarini yaxshilash bugungi kunning eng dolzarb muammosidir. Shaxsning ijtimoiy etukligining yangi darajasi mehnat muhitining noqulay sharoitlarini inkor etadi. Mehnat sharoitlari nafaqat ehtiyoj, balki maʼlum daromadli mehnatni ragʻbatlantiruvchi motiv sifatida ham maʼlum mehnat unumdorligi va uning samaradorligining omili va natijasi boʻlishi mumkin.

- 1) Ish joyidagi keraksiz narsalarni yoʻq qiling
- 2) Toʻgʻri narsalarni toʻgʻri tartibga soling va saqlang
- 3) Ish joyini doimo toza va ozoda tuting
- 4) Ish joyining ishlashga doimiy tayyorligi
- 5) Intizomni oʻrganing va sanab oʻtilgan tamoyillarga rioya qiladi.

Motivatsiya" odatda odamlar yoki hayvonlarning maʼlum bir vaqtda maʼlum bir xatti-harakatni boshlashi, davom ettirishi yoki tugatishini tushuntiradigan narsa sifatida aniqlanadi. Motivatsion holatlar turli darajadagi kuchlarda boʻladi. Daraja qanchalik baland boʻlsa, davlatning xulq-atvoriga taʼsiri shunchalik yuqori boʻladi. Bu koʻpincha maqsadli xatti-harakatlarga olib keladigan agentning ichidan harakat qiladigan kuchlar bilan bogʻliq. Motivatsiyani ichki kuchlar nuqtai nazaridan aniqlash bilan bogʻliq muammolardan biri shundaki, ularni oʻlchash juda qiyin, shuning uchun empirik fikrlaydigan nazariyotchilar koʻpincha kuzatiladigan xatti-harakatlar bilan chambarchas bogʻliq boʻlgan taʼriflarni afzal koʻradilar. Yondashuvlardan biri motivatsiyani hayvon xatti-harakatlarining moslashuvchanligi nuqtai nazaridan aniqlashdir. Bu moslashuvchanlik maqsadga yoʻnaltirilgan xatti-harakatlarni oʻz ichiga oladi, bu hayvon yangi tajribalar orqali oʻrganganida oʻzgaradi. Masalan,

kalamushlar ochlikni qondirish uchun murakkab labirintlardan o'tishni o'rganishlari mumkin. Boshqa tomondan, chivinlarning ovqatlanish harakati bu ma'noda moslashuvchan emas. Shu nuqtai nazardan, biz kalamushlarga emas, balki pashshalarga motivatsion holatni belgilashimiz mumkin. Ammo moslashuvchan xatti-harakatlarsiz motivatsiya holatlari borligi ta'kidlangan. To'liq falaj bo'lgan odam, masalan, xatti-harakatlar bilan shug'ullana olmasa ham, motivatsiyaga ega bo'lishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, moslashuvchanlik hali ham etarli motivatsiya belgisi bo'lishi mumkin, ammo zaruriy emas. Ba'zi ta'riflar inson va hayvonlarning motivatsiyasi o'rtasidagi uzluksizlikni ta'kidlaydi, boshqalari esa bu ikkisi o'rtasidagi aniq farqni ko'rsatadi. Bunga ko'pincha inson agentlari sabablarga ko'ra harakat qiladilar va hayvonlar o'zlarining eng kuchli xohishlariga ergashsa, o'zlarini o'zlari hosil qilgan niyatlarga bag'ishlaydilar, degan fikrga asoslanadi. Kauzalistik ta'riflar motivatsiya va natijada paydo bo'ladigan xatti-harakatlar o'rtasidagi sababiy bog'liqlikni ta'kidlaydi. Boshqa tomondan, sababchi bo'lmagan ta'riflar motivatsiya xatti-harakatni sababiy bo'lmagan tarzda tushuntiradi. Har bir shaxsda turmush tarzida mo'l-ko'pchilik, bekamu-ko'stlik, boybadavlat bo'lish, shavkat, davlat kabi yuksak insoniy umumbashariy his-tuyg'ular qurshovida bo'lib, unda o'zining hatti-xarakterlarining, fel-atvorlarining boshqaruvchisi sifatida ma'lum darajadagi funktsiyalarni bajara boshlagan davrdan e'tiboran, ijtimoiy-iqtisodiy tafakkurida sabab bo'luvchi unda o'ziga notanish bo'lgan, ammo uni biroz ildamroq bo'lishga undovchi ommaviy harakatlar, intilishlar, qarashlar, goyalar, orzu-istaklar paydo bo'ladi. Insondagi ana shu ildamlilik belgisi, uning sababchisi, iqtisodiy-ijtimoiy boshqaruv tizimida motiv deb yuritiladi. O'z navbatida ta'kudlash joizki, insondagi paydo bo'lgan ko'rinmas his tuyg'u o'z vaqti bilan tog'ni ura talqon qiladigandek bo'lib ko'rinadi. Kelajak rivoji uchun insonlardagi paydo bo'ladigan ana shunday qarashlarni o'z vaqtida payqash, sezish uni ushbu jarayon sari undash inson motivatsiyasi deb ataladi. O'z navbati bilan motivatsiyalangan insonda taraqqiyot uchun o'z shaxsiy ulushini qo'shish istagi, mayli, hohishi vujudga keladi, chunki unda motivatsiyalangan (sehrlangan) kishi sifatida paydo bo'lgan ko'rinmas his-tuyg'ular, orzular g'oyalarga, g'oyalar esa o'z vaqti, navbati bilan maqsadga ko'chadi. Butun jamiyat tizimidagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar majmuasi motivatsiya negizida mujassamlashadi. Oldinga undovchi turtki sifatidagi motiv takomillashuv evaziga asta-sekinlik bilan uning bardavomchisi, shuningdek, motivlar majmuasi sanalgan motivatsiya darajasiga o'sib o'tadi. O'z navbatida faoliyat, xulq-atvor, muomala, inson tafakkurida regulyator (boshqaruvchi) funktsiyasini bajarib, faol, tasabbuskor shaxs ifodasiga aylanadi. Motivlar sababchi, turtki bo'lsada, ammo insohlarning yoshi, tabaqasi, yashash tarzi ta'siri nuqna nazaridan turlicha ko'rinishga ega bo'ladi, masalan, boshlang'ich sinf o'quvchisiga o'qituvchisi tomonidan "ofarin 5" bahosining qo'yilishi uni yuqori sinflarda fundamental bilimlarni olishga undasa, kamolat

yoshidagi yoshlarda suyuqli yorini kasb-kori orqali pul topib uni badavlat oila bekasi etib baxtli qilish, eng asosiysi, farzandning ota-ona oldidagi burchi, ya'ni, ota-onalar keksaygan chog'ida jismonan hassaga tayansada, ammo ma'naviy jihatdan farzandga suyanishi kabilar mazkur jarayonlarga yorqin misol bo'la oladi. Yuqorida keltirilgan misollardan ko'rinib turibdiki, motivlaroila qurshovida o'z kamoliga yetib, asta-sekinlik bilan u vatanparvarlik, fidoyilik tuyg'ulari bilan vatan rivojiga motiv sifatida sababchi bo'ladi. Mazkur yo'nalishga ham albatta ta'kidlash joiz, hukumatimiz tomonidan qabul qilinayotgan xalqimiz turmush tarzini yuksaltirishga institutsional asos sifatida xizmat qilayotgan "Oilaviy tadbirkorlik to'g'risida"gi, yoki "har bir yoshga bir gektar" kabi ko'plab loyihalar, Qonun va qarorlar tafakkuri mukammal darajadagi personal va mutaxassislar uchun yetakchi motivlardir. Motivatsiya – bu ma'lum darajadagi tuyg'u bilan uyg'unlashgan ichki va tashqi harakatga keltiruvchi kuchlarning yig'indisi bo'lib, u insonni yaxshi niyat ila o'ziga xos tarzda maqsad sari undaydi, yaxshi niyat qilish jarayoni esa o'z navbatida, o'zini va boshqalarni tashkilotning va (yoki) shaxsning maqsadlariga erishish bo'yicha muayyan harakatlarga yetaklaydi. "Motivatsiya" atamasi lotincha "harakat" - harakat qilish so'zidan kelib chiqqan. Motivatsiya deganda "iroda" tushuniladi - bu bizga ishda va umuman hayotda maqsadlarimizga erishishda, muammolarni hal qilishda va to'siqlarni yengishda yordam beradigan ijodiy kuchdir. Motiv va motivatsiya insonga energiya, sabr-toqat, chidamlilikni beradi va uni kerakli natijaga yo'naltiradi. Motiv va motivatsiya - bu faraziy qurilmalardir, biz ularni to'g'ridan-to'g'ri ko'ra va o'lchay olmaymiz. Ammo biz bilamizki, motivlar va motivatsiyalar odamlarning xatti-harakatlarida mavjud bo'lib, ularning fikrlari, his-tuyg'ulari va harakatlarida ko'rinadi. Motiv - bu vaqtga nisbatan barqaror, individual va vaziyatga bog'liq bo'lgan xatti-harakatlar yoki muayyan maqsadlar va baholashlarga nisbatan uzoq muddatli moyillik. Shunday qilib, motivlar mutlaqo individualdir, shuning uchun odamlar bir xil vaziyatlarda boshqacha harakat qilishadi. Albatta, motiv faqat ma'lum bir xatti-harakatga moyillik bo'lib, uni odamning harakatlariga ta'sir qilishi uchun rag'batlantirish kerak.

"Motivatsiya" atamasi "motiv" atamasidan kengroq tushunchadir. "Motivatsiya" so'zi zamonaviy menejment psixologiyasida ikki ma'noda ishlatiladi: xatti-harakatni belgilovchi omillar tizimini anglatuvchi sifatida (bu, xususan, ehtiyojlar, motivlar, maqsadlar, niyatlar, intilishlar va boshqalarni o'z ichiga oladi) va uni rag'batlantiruvchi va rivojlantiruvchi jarayonning tavsifi sifatida ma'lumbir darajada xatti-harakatni qo'llab-quvvatlaydi.

Shunday qilib, motivatsiya shaxsning xulq-atvori, uning boshlanishi, yo'nalishi va faoliyatini tushuntiradigan psixologik sabablar to'plami sifatida belgilanishi mumkin. Motivatsiya va motiv tushunchalari mohiyati bo'yicha yuqoridagi fikr mulohazalarga unga berilgan ta'riflar mutlaqo mutanosibdir. Motivatsion

tushuntirishlar xatti-harakatlarning quyidagi jihatlari bilan talab qilinadi: uning paydo bo'lishi, davomiyligi va barqarorligi, belgilangan maqsadga erishgandan so'ng yo'naltirish va tugatish, kelgusi voqealarni oldindan sozlash, yakka xatti-harakatning samaradorligi, mantiqiyliigi, yoki yaxlitligini oshirish. Bundan tashqari, anglash jarayonlar darajasida, ularning tug'ilishi, hissiy o'ziga xos ranglanishlari ham motivatsion tushuntirishlarga mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xudayberdiyev Bobir Boturovich "PERSONALLI MOTIVATSIYA" JIZZAX-2022
2. P.I. IVANOV, M.E. ZUFAROVA "UMUMIY PSIXOLOGIYA" O'ZBEKISTON FAYLASUFLARI MILLIY JAM IYATI NASHRIYOTI TOSHKENT - 2008
3. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Motivatsiya>